

УДК 811.111'42:159.963:165.194

DOI: 10.26565/2227-8877-2020-92-03

Наративні стратегії переказів сновидінь: інстанції фокалізації

Ніколаєнко В. О.

викладач кафедри англійської філології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

e-mail: v.o.nikolaienko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5056-271X>;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Valeriia_Nikolaienko2

(Харків)

У статті розглянуто специфіку наративної стратегії переказів сновидінь на матеріалі англійськомовних онлайн-щоденників. Розглядаються ключові елементи наративної стратегії, релевантні для вивчення переказів сновидінь, – варіювання типів фокалізації та їх співвіднесеність із маркерами евіденційності. Аналіз фокусується на специфічних конфігураціях інстанцій фокалізації в переказах сновидінь, де «Я» сновидіння та «Я» нарації можуть не співпадати, що свідчить про відмінність оповідей про сновидіння від наративів реального досвіду. З урахуванням специфіки оніричного досвіду, центральними елементами наративної стратегії запропоновано вважати фокалізацію та маркери евіденційності, які зумовлюють об'єктивну або суб'єктивну спрямованість стратегії. Маркери евіденційності розглянуто як засоби навігації в наративних просторах для сигналізування про оніричність простору та його протиставлення знанням про реальний світ. Доведено, що суб'єктивну наративну стратегію характеризує підхід оповідача до сновидіння як до особистого досвіду, що виявляється у єдності інстанцій фокалізації «Я»-сновидіння та «Я»-нарації та використанні економних дейктичних засобів навігації у наративних просторах. Об'єктивно спрямована наративна стратегія, навпаки, залучає елементи зовнішньої фокалізації, тобто інстанції «Я»-нарації як зовнішньої стосовно «Я»-сновидіння, та розгорнуті пропозиції, що свідчать про оніричність наративного простору.

Ключові слова: наративна стратегія, переказ сновидіння, фокалізація, евіденційність.

Николаенко В. О. Нарративные стратегии пересказов сновидений: инстанции фокализации. В статье рассмотрена специфика нарративной стратегии пересказов сновидений на материале англоязычных онлайн-дневников. Рассматриваются ключевые элементы нарративной стратегии, релевантные для изучения пересказов сновидений, – вариативность типов фокализации и их соотношение с маркерами эвиденциальности. Анализ направлен на выявление специфических конфигураций инстанций фокализации в пересказах сновидений, где «Я» сновидения и «Я» наррации могут не совпадать, что свидетельствует об отличии пересказов сновидений от нарративов реального опыта. Учитывая специфику онирического опыта, центральными элементами нарративной стратегии предложено считать фокализацию и маркеры эвиденциальности, которые обуславливают объективную или субъективную направленность стратегии. Маркеры эвиденциальности рассматриваются как средства навигации в нарративных пространствах для указаний на ониричность пространства и его противопоставление реальному миру. Доказано, что субъективную нарративную стратегию характеризует подход рассказчика к сновидению как к личному опыту, что выражается в единстве инстанций фокализации «Я»-сновидения и «Я»-наррации и использовании экономных дейктических средств навигации в нарративных пространствах сновидения. С другой стороны, объективно направленная нарративная стратегия отличается наличием развернутых пропозиций и элементов внешней фокализации, то есть инстанции «Я»-наррации как внешней относительно «Я»-сновидения.

Ключевые слова: нарративная стратегия, пересказ сновидения, фокализация, эвиденциальность.

Nikolaienko V. Narrative strategies of dream reports: focalization agencies. The article addresses the issue of the narrative strategy in dream reports as a case study of the English language online dream journals. In the research, I deploy focalization and evidentiality as key aspects for the analysis of narrative strategy in dream reports. The analysis focuses on the specific configurations of focalization types in dream narratives. I consider them as marked by possible divergencies of the “I”-of-the-dream from the “I”-of-the-narration as underpinning the difference between dream reports and personal experience stories. I demonstrate that evidentiality markers serve as means of navigation in narrative spaces. They point to the dream nature of a certain space that is distinct from real world. In my research, I single out focalization and evidentiality markers as pivotal in forming narrative strategy

of rendering dream experience. It entails the narrative biases towards objectivity or subjectivity. In the research, I demonstrate that in terms of the subjective narrative strategy, the narrator approaches dreaming as a personal experience. This is manifested, first, in the "I"-of-the-dream being collateral to the "I"-of-the-narration as internal focalizing agency and, secondly, in the use of economical deictic means of navigation in narrative spaces. Conversely, the objective narrative strategy, first, involves external focalizing elements, i.e. the "I"-of-the-dream treated as external to the "I"-of-the-narration, and secondly, it is manifest in the detailed propositions signaling the dream nature of the narrative space.

Key words: narrative strategy, dream report, focalization, evidentiality.

1. ВСТУП

Лінгвістичні розвідки у рамках сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми розглядають наратив як когнітивний та культурний феномен. Як зазначає Н.К. Кравченко, зростаюча увага дослідників до дискурсу як до семіозису, що формує уявлення про світ, зумовлює підхід до наративу як до способу моделювання реальності та наділення досвіду соціальним змістом [2, с. 134]. Наряду із цим варто відзначити інтерес дослідників [12, с. 7; 18; 16, с. 19] до когнітивних механізмів та процесів, що забезпечують утворення та розуміння наративу. Когнітивний ракурс вивчення наративу передбачає, що опис його мовних структур враховує їх кореляцію із когнітивними структурами людської свідомості, спектру когнітивних процесів, що забезпечують можливість побудування та розуміння наративу [3]. Сновидіння становить специфічний досвід через особливий епістемічний статус подій сновидіння, що ускладнює його переказ та обумовлює відповідний вибір лінгвістичних засобів в переказі сновидіння, тобто в оніричному наративі. Це становить **актуальність** дослідження наративних стратегій переказів сновидінь з урахуванням специфічних параметрів оніричного наративу. **Метою** статті є описати специфіку фокалізації та дейктичних засобів навігації у наративних просторах переказів сновидінь як факторів формування об'єктивно або суб'єктивно спрямованої наративної стратегії. **Об'єктом** є письмові оніричні наративи, або перекази сновидінь, розміщені користувачами в онлайн-щоденнику сновидінь dreamjournal.net [13]. **Предметом** виступають вербальні засоби реалізації наративних стратегій оніричних наративів.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Сучасний підхід до аналізу наративу. У моделі С. Четмена наратив трактується як тип дискурсу у тріаді наратив-опис-аргументація [11]. Хоча численні визначення наративу різняться, вони загалом одностаїні у виділенні таких його характеристик як темпоральність, каузальність, репрезентація свідомості, опір на просторово та темпорально організовані наративні світи та конструювання й розв'язання конфлікту [12, р. 24]. На сучасному етапі, дослідження наративу послуговуються надбаннями когнітивної лінгвістики, дискурс-аналізу та структурної наратології [15, р. x], що свідчить про інтеграцію підходів.

Наративізація, або оповідання подій допомагає людині усвідомити складні контексти свого досвіду [1, с. 30]. Наративи сприймаються як звичний тип дискурсу, знайомий кожній людині з дитинства, з приводу чого вчені зазначають, що наратив є універсальним інструментом думки та висловлення, виокремлення дискретної «історії» із досвіду, що є природним для мислення людини настільки, що навіть сновидіння значною мірою організовані як наратив [1, с. 35]. Це спостереження вбачається нам важливим в контексті аналізу наративу про сновидіння, який, на нашу думку, варто розглядати як ілюстрацію та продукт процесів усвідомлення та організації людиною свого досвіду.

Важливим убачаємо той факт, перекази сновидінь є продуктивним матеріалом для структурного аналізу наративу (зокрема, на предмет наявності в них структурних елементів, інгерентних будь-якому наративу людського досвіду навіть за відсутності конкретної інформації для заповнення цих структурних конфігурацій). Ці знахідки суголосні із постулатами структурної наратології, що виділяє конститутивні елементи наративу [20, р. 402].

Втім, сучасна наратологія вийшла за межі структурного підходу до наративу та опікується когнітивними проблемами, пов'язаними із продукуванням та розумінням наративів. Окрім цього, посткласична наратологія не зупиняється на дослідженні літературних текстів, опікуючись також наративами інших жанрів [9, р. 3]. Зокрема, вчені вказують на те, що існуючий поняттєвий апарат наратології, що розроблявся на літературних текстах, можна використовувати і для підходу до текстів нелітературних [22]. Дослідники проявляють інтерес до спонтанних наративів що народжуються в процесі комунікації, називаючи їх «природними», та вважають самі такі типи наративів джерелом нових знахідок, актуальних для сучасної наратології [15]. Дослідження механізмів конструювання та розуміння наративу збагачує сучасну наратологію, розширяючи її обрії поза межі літературних текстів.

2. 2. Наративні стратегії переказів сновидінь. У розвідках сучасної когнітивної наратології залишаються відкритими численні питання про формально-змістові стосунки між лінгвістичними рішеннями нижчого порядку та ширшими стратегіями наративу [12, р. 7]. На думку В.І. Тюпи, об'єктом наратології є «культурний простір, утворений текстами різної модальності, а предметом її осягнення

– комунікативні стратегії та дискурсивні практики наративної інтенціональності» [6]. Б. Дансіг'є наголошує, що вибір мовленнєвих засобів у наративі є стратегічним, як наприклад, вибір особи в оповіді або часових граматичних форм дієслова [12, р. 8]. На нашу думку, це складає теоретичні передумови для використання поняття наративної стратегії для моделювання процесу створення наративу та вибору відповідних лінгвістичних засобів.

У нашому розумінні, наративна стратегія відображає когнітивний процес наративізації події, або перетворення знання про досвід у цілісний наратив із використанням конвенційної, зокрема структурної, організації останнього. У цій статті наративна стратегія розуміється близько до визначення В.І. Тюпи, що вбачає наративну стратегію твору в «позиціонуванні когнітивним суб'єктом комунікації (автором) вербального суб'єкта (наратора) щодо об'єктів і реципієнтів розповідання» [5, с. 8]. Більш вузьким, але співзвучним із попереднім є інше визначення наративної стратегії як «сукупності наративних процедур, яких дотримуються, або наративних засобів, що використовуються для досягнення певної мети у репрезентації наративу» [4, с. 79]. В.І. Тюпа вважає, що поняття наративної стратегії можна використовувати також для аналізу нехудожніх наративів [25], оскільки воно характеризує певну спрямованість мовленнєвих засобів, обраних наратором. Саме тому, на нашу думку, засоби організації та презентації оніричних наративів можна аналізувати з точки зору наративних стратегій, що дозволяє об'єднати вибори мовленнєвих засобів різних рівнів у цілісну модель.

Відштовхуючись від достатньо широкого визначення наративної стратегії як певних взаємопов'язаних засобів або процедур, означимо її складові. На нашу думку, наративну стратегію оніричного наративу визначає насамперед функціонування точки зору автора-наратора та засоби вираження евіденційності (як категорії епістемічної модальності, що вказує на джерело інформації [23, р. xi]), оскільки саме вони визначають статус сновидіння як досвіду у наративі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Точка зору/фокалізація як основа наративної стратегії переказу сновидіння. В.І. Тюпа вказує на спорідненість поняття наративної стратегії до понять модальності за М.М. Бахтіним та фокалізації за Ж. Женеттом, пов'язуючи вибір мовленнєвих засобів наратора відповідно із модальністю знання та доступною наратору інформацією [24; 25]. Проте, наратологи тлумачать поняття перспективи, фокалізації, та точки зору по-різному, що обумовлює необхідність визначитися із термінологією. Д. Герман пропонує розглядати перспективу у наративі як поєднання темпоральних, просторових, афективних, та інших аспектів досвіду [18, р. 128],

тобто підходить до неї широко, що наближає перспективу у такому розумінні до поняття наративної стратегії. Б. Дансіг'є вважає, що поняття точки зору або перспективи у наративі є ширшим та охоплює явища макрорівня, такі як інстанцію наратора або темпоральні та просторові зв'язки, та явища мікрорівня, про які зазвичай говорять як про фокалізацію, що характеризує, чікими очима сприймалися події, що переказуються [12, р. 87]. Отже, пропонуємо розглядати фокалізацію як складову частину більш складної конфігурації перспективи наратора та стратегії наративу, та обмежимо коло явищ, які розглядаємо як прояви фокалізації, перцептивним, емоційним та ментальним досвідом, доступним нараторові.

Поняття фокалізації, що було впроваджено у широке використання Ж. Женеттом, широко вживається сьогодні у дослідженнях літературного наративу. Зокрема, виділяють нульову фокалізацію (нарацію від всевидного наратора, чий доступ до інформації нічим не обмежений), внутрішню фокалізацію (доступ до знання обмежений знаннями персонажа, якому належить голос нарації) та зовнішню фокалізацію (нарацію від об'єктивного оповідача) [7]. Сучасні дослідники зазначають, що точка зору, або перспектива, є однією із наратологічних категорій, що вдало застосовуються до нелітературних наративів [22]. У застосуванні до переказів сновидінь вбачаються релевантними дві можливі інстанції фокалізації – «Я-нарації» та «Я-сновидіння». Перший тип фокалізації зумовлено тим, що наратор може вважати сновидіння власним досвідом, другий – тим, що наратор може навпаки дистанціюватись від сновидіння, описуючи його як пасивний досвід спостереження.

Будь-який наратив має наратора, а отже і фокалізатора. Проте, з першого погляду, немає необхідності говорити про наративи власного досвіду у поняттях теорії фокалізації, оскільки інстанція внутрішньої фокалізації у них природно співпадає із автором-наратором. Втім, наративи сновидінь організовано по-іншому. Аналіз функціонування точки зору в оніричних наративах ускладнюється тим, що досвід є з одного боку особистим, тобто концептуалізатор був учасником подій, проте з іншого боку агенція (наміри, бажання, цілі) «Я» сновидіння не завжди співпадають із «теперішнім Я» наратора, або «Я» нарації. Наприклад, оповідачі висловлюють подив стосовно власних вчинків або відмінність знань про світ свого «Я» у сновидіння та реального «Я»:

(1) ... *For some reason I am compelled to look inside the package to see what it was. This isn't something I would ever consider doing in real [l]ife. . .*

(2) ... *In one, I am near my father as he is watching television, though with no recall that he had died in 1979. . .*

Приклад (1) ілюструє, що специфіка інстанції фокалізації в оніричних наративах полягає у ком-

бінації оповіді від першої особи із елементами зовнішньої фокалізації. Це обумовлено тим, що хоча наратор і був учасником сновидіння, останнє є неконтрольованим процесом, що не є ані реальною подією із свідомою агенцією оповідача, ані контролюваною вигадкою. Це змушує оповідача сумніватися у причинах власних вчинків у сновидінні, джерелі власних знань або характері сприйняття подій. Наприклад:

(3) ... *Then we were in a parking garage. There were spaces available on the first floor, but for some reason I thought they would be more expensive than higher floors.*

Дж. Лакофф аналізує розділення особистості на начебто окремі або конфліктуючі інстанції із виділенням суб'єкту та «самості» – *self*, як наприклад у реченні *I am not myself today*, відмічаючи можливість такої окремої концептуалізації частини своєї власної особистості [21]. У наративах сновидінь це явище спостерігається коли, наприклад, оповідач розділяє свою свідомість у сновидінні та поза ним, застосовуючи елементи зовнішньої фокалізації до власного досвіду (4), або мислить свою свідомість у сновидінні як незалежну інстанцію (5):

(4) *My waking-life identity is extant to the point where Zsuzsanna and I are in a unique version of our current home.*

(5) *Instead of protesters at a cafe, we are trying to move through a city that is being taken over by wild, scary gun-wielding people who my mind keeps calling gangsters and rioters.*

Отже, у наративі сновидіння специфіка фокалізації полягає у об'єднанні внутрішньої та зовнішньої точок зору стосовно власного досвіду. Досвід сновидіння мислиться значною мірою як пасивний, його порівнюють із переглядом кінофільмів. Воля та раціональна агентивність у сновидінні часто нібито притамовані; в результаті, концептуалізатор – автор переказу – не повністю ототожнює себе із своєю перспективою під час сновидіння. В результаті, мотивації власних вчинків та почуттів в оніричному просторі залишаються для оповідача часто невідомими або порушують, на його або її думку, причинно-наслідкові зв'язки, характерні для реального життя. Варто відзначити, що Ж. Женетт вважав співпадіння та розбіжність наратора (фокалізатора) і автора одним із елементів опозиції «нарратив реального досвіду vs. фікційний нарратив» [17, р. 78-88]. Оповідь про сновидіння, з одного боку, є нарративом особистого досвіду, але у той самий час демонструє розбіжності між перспективою «Я» як учасника подій та «Я» наратора, що робить оніричний нарратив нетиповою репрезентацією нарративу реального досвіду.

Фокалізація у наративах забезпечує доступ до інформації, наприклад, про наміри персонажів, устрій фікційного світу тощо в залежності від ролі фокалізатора в наративі. Одним із ключових елемен-

тів фокалізації є вказання на джерело інформації. Переказуючи сновидіння, оповідач може передавати начебто перцептивний досвід (*I saw, I heard*), що становить пряму евіденційність [23]; посилатись на повідомлені третіми особами факти (*I was told*), що є класифікують як репортативну евіденційність [23]; або презентувати логічні умовиводи, що складають інференційну евіденційність [23]. Маркери евіденційності виявляють певну перспективу наратора стосовно досвіду, що оповідається:

(6) *I was... was told that a friend who recently passed away was in fact still alive and well. For some reason I knew where to find her and I was looking across either a very wide road or a car park.*

У прикладі (6) можна прослідкувати характерне для сновидінь вказання на відсутність джерела певного знання разом із прямою евіденційністю (*I was looking*) та непрямим репортативним свідченням ([*I was told that*). Оніричну специфіку у цьому прикладі демонструє вказання на відсутність інформації про джерело знань, характерне для наративів сновидінь.

Реалізація категорії евіденційної модальності в оніричних наративах, на нашу думку, заслуговує на особливу увагу. Лінгвісти підкреслюють, що способи викладу сновидінь в окремих мовах відображають культурну конвенцію, прийняте мовнокультурною спільнотою трактування досвіду сновидіння [8, р. 47; 10], що виражається у маркерах евіденційності, специфічних виключно для переказів сновидінь. Зокрема, Р. Якобсон окремо виділяв ревелативну евіденційність для оповіді про події, що наснилися (*revelative evidentiality*) [19, р. 46]. Спосіб оповідання сновидінь є культурно значущим, оскільки відображає наскільки лінгвостільнота ставиться до досвіду сновидінь, як до продовження реального досвіду чи до світу фікції, вигаданих сюжетів [8]. У переказах сновидінь зазвичай наявна візуальна евіденційність, тобто сні «бачать», проте, у мовах, у яких категорія евіденційності обов'язково виражена граматично, до візуальної евіденційності додаються також граматичні маркери особистого досвіду або навпаки непрямой евіденційності [8, р. 47]. В англійській мові, де категорія евіденційності не має граматичного вираження, доцільно розглянути засоби, якими мовці сигналізують про онтологічний статус подій сновидіння. На нашу думку, ці засоби належать до центральних елементів, що визначають точку зору наратора та інстанцію фокалізатора шляхом вказання на джерело знання останнього.

Основними напрямками стратегії наративу у переказах сновидінь можна назвати прагнення до суб'єктивної або навпаки об'єктивної нарації. Хоча таке протиставлення виглядає досить умовним, М. Флудернік звертає увагу на те, що внутрішня і зовнішня перспектива нарації відображає опозицію модусу наратор vs. рефлектор [15, р. 37].

Тримаючись суб'єктивної нарації, оповідач вбачає досвід особистим, не підкреслює його нереальність, не розділяє власне «Я» нарації та «Я» сновидіння, та занурюється в історію, тоді як прагнучи до об'єктивної нарації, оповідач відображає у тексті елементи власної аналітичної обробки та інтерпретації.

Отже, як ілюструють приклади, нарративна стратегія оніричного нарративу може включати елементи зовнішньої фокалізації та «розщеплення» фокалізатора на «Я сновидіння» та «Я нарації», що віддаляє інстанцію наратора від світу сновидіння та надає об'єктивності нарративній стратегії. Нарративна стратегія також виявляється у посиланнях на джерело знання про світ сновидіння, тобто в евіденційних маркерах, що відображають перцептивну організацію досвіду сновидіння. Прямі та репортажні евіденційності наближає наратора до світу сновидіння, що зумовлює суб'єктивну спрямованість стратегії. З іншого боку, вказання на розмитість джерела інформації є проявом інстанції рефлектора («Я-нарації»), який діє у площині нарації і не мислиться як активний учасник описуваних подій/досвіду.

3.2. Дейктичні засоби навігації у нарративних просторах в оніричному нарративі. Для переказів сновидінь є характерним сигналізування про відмінність світу сновидіння від реального світу. Засоби такого маркування інформації становлять важливу складову нарративної стратегії сновидіння, оскільки вони тяжіють до економії та компресії або навпаки фокусують увагу на протиставленні світу сновидіння реальному світові.

Ускладнений порушеннями звичних сценаріїв, перемішуванням реальних елементів або локацій між собою, наявністю фантастичних елементів та амбівалентних статусів, оніричний нарратив потребує значної гнучкості від оповідача у виборі засобів вербалізації. Когнітивні наратологічні студії оперують поняттям нарративних просторів, які за участю механізму блендінгу інтегруються у зв'язну, причинно-наслідково організовану нарративну конфігурацію. Б. Дансіг'є визначає нарративний простір як когнітивну конструкцію, яка бере участь у побудуванні нарративу, має свою топологію та спирається на інші нарративні простори, задіяні в нарації [12, р. 36]. Дослідниця відзначає, що її розуміння нарративного простору наближається до розуміння ментального простору, за Ж. Фоконьє, як невеликої концептуальної структури, що виникає в процесі актуальної розумової або комунікативної діяльності [14, р. 40]. Нарративний простір конструюється через мовні вирази, і в подальшому конструюється за граматичними виборами мовця, такими як особа чи час, і має певну топологію і учасників (оповідача/-ів та персонажів) [12, р. 36]. Так само як і ментальні простори, нарративні простори можуть бути або детально розроблені, або ледве згадані та конструюватися через певну точку зору [12, р. 36].

Наратив як продукт нарації при цьому є результатом блендінгу всіх нарративних просторів тексту.

Актуальність поняття нарративного простору для переказу сновидіння полягає в необхідності для оповідача оперувати одночасно простором сновидіння та фоновими знаннями про реальний світ. Крім того, що сновидіння як таке не можна переказати без референцій до реального життя, відмінність оніричного світу від дійсного вимагає від оповідача сигналізувати, що з певного моменту нарація переміщується у площину аномального досвіду сновидіння і є відмінною від знань про реальний світ.

Окрім цього, для переказів сновидінь характерною є потреба нетипового для нарративів реального досвіду різкого переключення між нарративними просторами. Наприклад:

(7) *This woman started to tell us of a circus that takes volunteers from the audience. While she was speaking I was suddenly there at the circus and viewing what she was saying.*

У прикладі (7) наявна швидка зміна нарративного простору, про яку оповідач сигналізує фразою *I was suddenly there*.

(8) *I found this book in a house and started reading it. . . . It was the story of this family. They had two sons. The one older son was a little person and the younger son was regular sized. The parents would pick up the younger son and and really emphasize how BIG he was and NORMAL. It was really ableist and I didn't like it. Later on the family is at some woods. I see this coyote come out of the woods and attack and kill the younger son. The family just stood by and watched and I couldn't believe they didn't do anything, but maybe they were in shock. I saw the older son run over to his brother and laid over him sobbing.*

Some time had passed and now I was part of the story. I went out to the front yard of the family's house to collect things like twigs and pinecones. I'm not sure what for, but perhaps drawing. . . .

Натомість, точка зору у прикладі (8) характеризується оцінним судженням (*It was really ableist and I didn't like it*), маркуванням змін нарративного простору через указання часу (*Later on the family is at some woods; Some time had passed and now I was part of the story.*), прямою евіденційністю у переказі змісту книги (*I see this coyote*), та відсутністю логічного пояснення своїх вчинків (*I'm not sure what for*).

(9) *The room changed and I no longer had a desk in the cubical. The night crew was arriving and coming through the door as the day crew started to walk out of the work center. My desk was now in a row of desks like a school house.*

Приклад (9) також, як і (8), ілюструє, що засобом переключення між нарративними просторами слугують часові дейктичні елементи, як наприклад *suddenly, later on, now*. Зокрема, прототиповий дейктичний вираз *now* у переказах сновидінь має

важливу композиційну функцію, зазвичай сигналізуючи не тільки про час, але і про зміну нарративного простору або трансформацію іншого елементу історії, зміна якого не є характерною для нарративу реального особистого досвіду – як, наприклад, зміна ідентичності персонажа, несподівані повороти звичного сценарію.

Оповідач може вказати на зміни простору сновидіння або його елементів експліцитно (*The room changed*), або просто використати *now* як маркер зміни нарративного простору, як і у прикладі (10):

(10) ***Suddenly I was now on the plane in a window seat and taking off for Europe.***

Б. Дансір'є описує такі явища через поняття компресії точки зору, маючи на увазі, що «чим вищий ступінь компресії, тим менше наратор саме оповідає, і тим ближче нарратив стає до різновиду техніки потоку свідомості» [12, р. 80], тобто містить менше пояснень і більше наслідує реальний досвід. Подібна компресія точки зору характерна не тільки для змін нарративних просторів, а і для розмежування світу сновидіння та знань про реальне життя. Економні дейктичні засоби навігації у нарративних просторах, як *in the dream, now, suddenly*, демонструють високу ступінь компресії точки зору та вказують на суб'єктивно спрямовану нарративну стратегію. Проте, оповідач може вказати на відмінність світу сновидіння від реального світу експліцитно порівнюючи їх, наприклад:

(11) ***It was smaller than the actual classroom there (it was an art class in real life) and windowless.***

Приклад (11) ілюструє більш об'єктивний опис, представлений розгорнутою пропозицією-порівнянням.

Проте, часто наратор обмежується просто вказанням, *in the dream*, що повідомляє читачеві про відмінність конкретного відрізка світу сновидіння від реального життя оповідача:

(12) ***In the dream I had been on leave and it was about to finish.***

(13) ***I seem to be going to school in this dream, but it's also a job at the same time.***

На нашу думку, повторення *in the dream* у переказах сновидіння часто виступає модальним та евіденційним маркером, указуючи на природу описаного досвіду. Маркер можна віднести до економних механізмів конструкції нарративного простору, за Б. Дансір'є, тоді як розгорнутий варіант подібного контексту представлений у прикладі (14):

(14) ***In real life he had taken pills and died painlessly but in the dream I imagined he had jumped off a building and I saw terrible visions of his mangled, bloody face.***

У наративі про реальні події нарративний простір спирається на знання про реальний світ, тоді як у сновидінні останні деформовані. Це зумовлює необхідність постійного уточнення опису простору сновидіння із указаннями на аномальні речі, що примушує оповідача оперувати більш складними конфігураціями порівняно із переказом реального досвіду або його художньої симуляції. Оповідаючи сновидіння, наратор має оперувати одночасно як планом простору сновидіння, так і планом своїх знань про світ та передбачуваних знань читача, визначаючи, де вказання на нереальність того чи іншого елементу є необхідним. У цьому процесі задіяні дейктичні засоби навігації у нарративних просторах, які тяжіють до економії мовленнєвих засобів та компресії або навпаки експліцитності, що є відповідно суголосним із поняттями суб'єктивної та об'єктивної спрямованості нарративної стратегії.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стратегія нарративу у переказі сновидіння спирається на поняття точки зору та фокалізації, і визначається як вибір мовленнєвих засобів різних рівнів для створення нарративної конфігурації, що відображає процес та продукт концептуалізації автором свого досвіду. Продуктування нарративу сновидіння (так само як і можливість його розуміння) вимагають від автора нарративу та реципієнта оперування двома ментальними просторами, що репрезентують знання про реальний світ та відображення відмінного від нього досвіду сновидіння. Ступінь «присутності» реального світу, порівнянь із ним, зазначення про розбіжності у сновидіннях характеризують нарративну стратегію переказу сновидіння. Суб'єктивно спрямованій нарративній стратегії притаманні 1) сприйняття сновидіння як особистого досвіду, 2) інстанція фокалізації «Я-нарації» та 3) використання економних дейктичних засобів навігації у нарративних просторах сновидіння. Характеристиками об'єктивно спрямованої нарративної стратегії є, навпаки, 1) дистанційованість автора-наратора від досвіду сновидіння, що оповідається, 2) елементи зовнішньої фокалізації, тобто інстанції «Я-сновидіння» та 3) розгорнуті евіденційні маркери, що свідчать про оніричність нарративного простору.

Перспективним є вивчення інших елементів точки зору у сновидіннях, таких як темпоральні та просторові складові конфігурації точки зору, вибір граматичного часу оповіді, оцінка, емотивна складова та інтерпретативні включення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брокмейер Й., Харре Р. Нарратив: проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы. *Вопросы философии*. 2000. № 3. С. 29–42.
2. Кравченко Н. К. Нарратив как дискурс: категории, функции, методы исследования в ракурсе современного дискурс-анализа. *Одесский лингвистический вестник*. 2014. № 4. С. 134–139.

3. Лещенко Г. В. Сучасна когнітивна наратологія: напрями і пріоритети досліджень. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер.: Філологічні науки. 2017. № 12. С. 47–52.
4. Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль: Астон, 2002. 173 с.
5. Тюпа В. И. Нарративная стратегия романа. *Новый филологический вестник*. 2011. №3(18). С. 8–25.
6. Тюпа В. И. *Нарратология как аналитика повествовательного дискурса*. Тверь: Твер. гос. ун-т, 2001.
7. Шмид В. Нарратология. М.: Языки славянской культуры, 2003. 312 с.
8. Aikhenvald A. Y. The grammar of knowledge: a cross-linguistic view of evidentials and the expression of information source. *The grammar of knowledge: A cross-linguistic typology*. 2014. Т. 1. С. 1–51.
9. Alber J., & Fludernik M. *Postclassical narratology: approaches and analyses*. The Ohio State University Press. 2010.
10. Cohen G., Chuakaw C., & Small J. Waking the language of dreamers: A survey of evidentiality in dreams. *Evidence from Evidentials*. 2010. V. 28. P. 45–73.
11. Chatman S. B. *Coming to terms: The rhetoric of narrative in fiction and film*. Cornell University Press. 1990.
12. Dancygier B. *The language of stories: A cognitive approach*. Cambridge University Press, 2011.
13. DreamJournal. URL: <http://dreamjournal.net/>
14. Fauconnier G., & Turner M. *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. Basic Books. 2002.
15. Fludernik M. *Towards a 'natural' narratology*. Routledge. 2002.
16. Fludernik M. *An introduction to narratology*. Routledge. 2009.
17. Genette G. *Fiction et diction* [1991]. Éditions du Seuil. 2014.
18. Herman D. Beyond voice and vision: Cognitive grammar and focalization theory. *Point of view, perspective, and focalization: modeling mediation in narrative*. 2009. V. 17, 119–142.
19. Jakobson R. *Russian and Slavic Grammar: Studies 1931 – 1981*. Berlin – New York – Amsterdam, 1984. 160 p.
20. Labov W. Some further steps in narrative analysis. *Journal of narrative and life history*. V. 7. 1997. P. 395–415.
21. Lakoff G. Sorry, I'm not myself today: The metaphor system for conceptualizing the self/ *Spaces, worlds, and grammar*. 1996. V. 91. P. 91–123.
22. Löschnigg M. Narratological categories and the (non)-distinction between factual and fictional narratives. *Recent Trends in Narratological Research*: edited by J. Pier. Presses universitaires François-Rabelais, 1999.
23. Mushin I. *Evidentiality and epistemological stance. Narrative retelling*. John Benjamins Publishing Company. 2001.
24. Niederhoff B. Focalization. *The living handbook of narratology*: edited by P. Hühn et al. Hamburg: Hamburg University. URL: <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/focalization>
25. Tjupa V. Narrative Strategies. *The living handbook of narratology*: edited by Peter Hühn et al. Hamburg: Hamburg University. URL: <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/focalization>

REFERENCES

1. Brokmejer J., Harre R. (2000). Narrativ: problemy i obeshhanija odnoj al'ternativnoj paradigmy [Narrative: Problems and Prospects of an Alternative Paradigm]. *Voprosy Filosofii [Philosophy Studies]*, 3, 29–42. (in Russian)
2. Kravchenko N. K. (2014). Narrativ kak diskurs: kategorii, funkcii, metody issledovanija v rakurse sovremennogo diskurs-analiza [Narrative as Discourse: categories, functions, and methods within modern discourse analysis framework]. *Odes'kij lingvistichnij visnik [Odessa Linguistic Journal]*, 4, 134–139. (in Russian)
3. Leshhenko G. V. (2017). Suchasna kognityvna naratologiya: napryamy i priorytety doslidzhen [Modern cognitive narratology: research directions and primary concerns]. *Naukovi Zapy'sky Berdyans'kogo Derzhavnogo Pedagogichnogo Universytetu. Ser.: Filologichni nauky [Scientific Papers of Berdyansk State Pedagogical University. Philology Series]*, 12, 47–52. (in Ukrainian)
4. Tkachuk O. (2002). *Naratologichnyj slovnyk* [Narratologic dictionary]. Ternopil: Aston. (in Ukrainian)
5. Tjupa V. I. (2011). Narrativnaja strategija romana [Narrative strategy of the novel]. *Novyj Filologicheskij Vestnik [New Philology Journal]*, 3(18), 8–25. (in Russian)
6. Tjupa V. I. (2001). Narratologija kak analitika povestvovatel'nogo diskursa [Narratology as Analytical Framework of Narrative Discourse]. Tver': Tver. gos. un-t. (in Russian)
7. Schmid, W. (2013). *Narratologija [Narratology]. M.: Jazyki slavjanskoj kul'tury*. (in Russian)
8. Aikhenvald, A. Y. (2014). The grammar of knowledge: a cross-linguistic view of evidentials and the expression of information source. In A.Y. Aikhenvald (Ed.), *The grammar of knowledge: A cross-linguistic typology* (1–51). Oxford University Press.
9. Alber, J., & Fludernik, M. (2010). *Postclassical narratology: Approaches and analyses*. The Ohio State University Press.
10. Cohen, G., Chuakaw, C., & Small, J. (2010). Waking the language of dreamers: A survey of evidentiality in dreams. *Evidence from Evidentials*, 28, 45–73.
11. Chatman, S. B. (1990). *Coming to terms: The rhetoric of narrative in fiction and film*. Cornell University Press.
12. Dancygier, B. (2011). *The language of stories: A cognitive approach*. Cambridge University Press.
13. DreamJournal. Retrieved from <http://dreamjournal.net/>
14. Fauconnier, G., & Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. Basic Books.
15. Fludernik, M. (2002). *Towards a 'natural' narratology*. Routledge.
16. Fludernik, M. (2009). *An introduction to narratology*. Routledge.
17. Genette, G. (2004). *Fiction et diction* [1991]. Éditions du Seuil.
18. Herman, D. (2009). Beyond voice and vision: Cognitive grammar and focalization theory. *Point of View, Perspective, and Focalization: Modeling Mediation in Narrative*, 17, 119–142.

19. Jacobson R. (1984). *Russian and Slavic Grammar: Studies 1931 – 1981*. Berlin – New York – Amsterdam.
20. Labov, W. (1997). Some further steps in narrative analysis. *Journal of Narrative and Life History*, 7, 395–415.
21. Lakoff, G. (1996). Sorry, I'm not myself today: The metaphor system for conceptualizing the self. In *Spaces, worlds and grammar*, ed. G. Fauconnier and E. Sweetser, 91–123.
22. Löschnigg, M. (1999). Narratological categories and the (non)-distinction between factual and fictional narratives. In J. Pier (Ed.), *Recent trends in narratological research*. Presses universitaires François-Rabelais.
23. Mushin, I. (2001). *Evidentiality and epistemological stance. Narrative retelling*. John Benjamins Publishing Company.
24. Niederhoff, B. (2014). Focalization. In P. Hühn et al. (Eds.), *The living handbook of narratology*. Hamburg: Hamburg University. Retrieved from <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/narrative-strategies>
25. Tjupa, V. (2014). Narrative strategies. In P. Hühn et al. (Eds.), *The living handbook of narratology*. Hamburg: Hamburg University. Retrieved from <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/narrative-strategies>

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ/ INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Николаенко Валерия Олеговна – преподаватель кафедры английской филологии Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина, e-mail: v.o.nikolaienko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5056-271X>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Valeriia_Nikolaienko2

Valeriia Nikolaienko – Lecturer at the Department of English Philology of V. N. Karazin Kharkiv National University, e-mail: v.o.nikolaienko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5056-271X>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Valeriia_Nikolaienko2